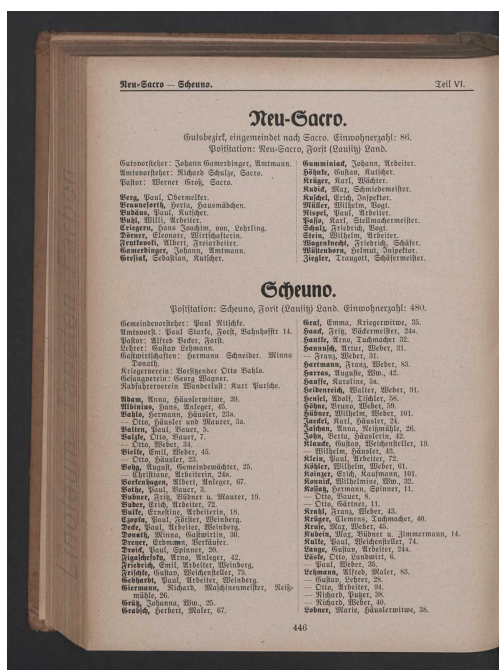

Scheuno - dawna wieś nad Nysą - dzisiejszy Brożek

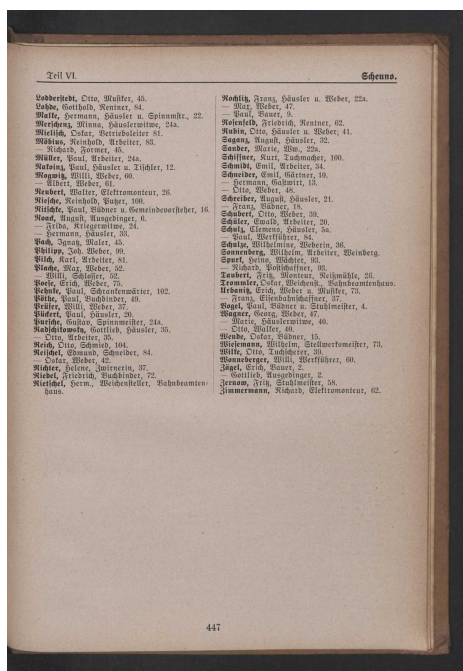
Historia miejscowości sprzed 1945 roku odtworzona z rozproszonych archiwów: od zapisu „von Scheune” z 1588 r., przez winnicę, młyn i Neißhammer, po gwałtowną zmianę krajobrazu u schyłku lat 30. XX wieku.

Arkusz 370 „Sorau”, 1893 - Mapa w skali 1:100 000 pokazuje historyczny układ dróg, lasów, młynów i miejscowości wokół Forst i Scheuno. - Reichsamt für Landesaufnahme; David Rumsey Map Collection / Wikimedia Commons; domena publiczna.

Forster Stadtbuch 1932 - Scheuno, s. 446 - Pierwsza z dwóch kart adresowych stanowi bezpośredni materiał do rekonstrukcji mieszkańców i topografii wsi. - Verein für Computergenealogie e.V., DigiBib, rekord 858196611_1932.

Forster Stadtbuch 1932 - Scheuno, s. 447 - Druga karta kontynuuje wykaz Scheuno. Obie strony należy odczytywać łącznie. - Verein für Computergenealogie e.V., DigiBib, rekord 858196611_1932.

Most prowadzący do Forst - Pocztówka dokumentuje nadrzeczny mikroregion, którego częścią były Scheuno, Koyné i Forst. - Erwin Spindler; zbiory Heidi i Franka Gaitzschów / IfL; domena publiczna.

Nysa w Forst, około 1920 r. - Krajobraz Nysy łączy historię miasta, Scheunoer Brücke, młyna, Neißhammer i winnicy. - Graphische Verlagsanstalt GmbH, Breslau; Zeno.org / Wikimedia Commons; domena publiczna.

Pozostałości kompleksu w Brożku, 2011 - Współczesna fotografia pokazuje zachowane relikty późniejszego kompleksu przemysłowego. Nie przedstawia dawnej wsi Scheuno. - Stefan Fussan, 22.04.2011; Wikimedia Commons; CC BY-SA 3.0.

Głosy źródeł

„Scheuno, 1588 von Scheune”Walter Wenzel, opracowanie onomastyczne. Najstarsze obecnie odnalezione poświadczenie formy związanej z miejscowością.

„Schueno mit Neumühle, Neisshammer und Weinberg”Tytuł listy mieszkańców z 1843 r., AP Zielona Góra, sygn. 89/183/0/2.2/2370.

„Inventar des Neißhammers”Opis jednostki z 1765 r., Sächsisches Staatsarchiv, 10047 Amt Dresden, Nr. 3541.

„Scheuno-Dorf über Forst (Lausitz), Scheunoer Str. 75”Adres opublikowany w Börsenblatt z 12 sierpnia 1943 r., SLUB Dresden.

Jak czytać tę podstronę

To opracowanie stosuje tę samą zasadę, co kwerenda „Dolne Łużyce”: najpierw równoległe wyszukiwanie po wariantach nazw i wielu typach repozytoriów, potem oddzielenie źródła od interpretacji. Scheuno jest przy tym traktowane jako wieś o własnej historii, a nie jako synonim późniejszego kompleksu Deutsche Sprengchemie.

1. Nazwa: od Scheune i Schueno do Scheuno

Najstarszy obecnie odnaleziony trop pochodzi z 1588 r. Walter Wenzel w opracowaniu onomastycznym przy analizie sąsiedniej Keune podaje zapis „Scheuno, 1588 von Scheune”. Tę samą formę wskazuje indeks małżeństw Forst jako „von Scheune [Scheuno]”. Jest to najstarsze odnalezione podczas kwerendy poświadczenie związane z miejscowością - nie deklaracja, że wcześniej dokument nie istnieje.

W XIX-wiecznych aktach domeny Forst-Pförten konsekwentnie spotykamy formę Schueno. W 1841, 1843 i 1846 r. występuje ona w tytułach list cywilnych mieszkańców. Standardowa forma Scheuno dominuje w późniejszej dokumentacji.

Wariant Scheine pojawia się w zestawieniu wsi Herrschaft Forst odwołującym się do Schreibera z 1748 r. Jest wiarygodnym tropem, ale wymaga kontroli egzemplarza pierwotnego.

2. Scheuno w dobrach Forst-Pförten

Najważniejszym zespołem dla historii miejscowości jest „Wielka Własność Ziemska w Brodach i Zasiekach / Standesherrliches Dominium Pförten” w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze. Materiały tego zespołu pokazują Scheuno jako część gospodarczego świata Forst-Pförten: z powinnościami, dzierżawami, pomiarami, szkołą, drogami i zapleczem nad Nysą.

3. Scheunoer Weinberg - winnica, która została w źródłach

Winnica nie jest jedynie późną nazwą terenową. Dokument z 1827 r. wymienia „Weinberg zu Scheuno”, a późniejsze akta obejmują także jego dzierżawę. Lista mieszkańców z 1843 r. traktuje Weinberg jako jeden z elementów zespołu osadniczego Schueno.

Opracowania historyczne dotyczące winiarstwa brandenburskiego podają dla 1852 r. powierzchnię ok. 34 mórg. Tę wartość traktujemy jako dane z literatury wtórnej, podczas gdy istnienie i gospodarcze funkcjonowanie winnicy jest potwierdzone bezpośrednio w archiwaliach.

4. Neißhammer, Neißemühle i gospodarka nad rzeką

Najmocniejszy nowy trop kwerendy prowadzi do Drezna. W Sächsisches Staatsarchiv zachowała się jednostka 10047 Amt Dresden, Nr. 3541 z 1765 r. dotycząca przymusowego zarządu dóbr Forst i Pforten po Heinrichu von Brühl. Opis katalogowy wymienia wprost „Inventar des Neißhammers”.

W XIX-wiecznych listach Neißhammer/Neißhammer i Neumühle/Neißmühle są ujmowane razem ze Schueno. Dlatego dzieje wsi należy badać jako układ osady, rzeki, młyna, zakładu i komunikacji z Forst - nie jako izolowaną wieś.

5. Szkoła, cmentarz, droga i codzienne Scheuno

Do tego dochodzą księgi gruntowe, sprawy testamentowe mieszkańców oraz dokumentacja wodnoprawna przy jazie i młynie. To właśnie te źródła pozwalają przejść od „historii miejsca” do historii konkretnych gospodarstw i rodzin.

6. Jak wyglądało Scheuno przed fabryką?

Najcenniejszym zidentyfikowanym zespołem ikonograficznym jest FoSG 283 w Kreisarchiv Spree-Neiße. Katalog wymienia prace Wilhelma Sommera z lat 1913-1915: Scheunoer Weg, dolinę Nysy widzianą z Berglehne Scheuno, stodołę we wsi, Weinberg, gospodę Waldschlösschen, Neißmühle, Scheunoer Brücke, widok Forst od mostu oraz Zollhaus przy moście.

Sammlungsbestand 91000

Kreisarchiv Spree-Neiße · 2025

FoSG 283 zawiera rysunki Scheuno, Weinberg, Waldschlösschen, Neißmühle, Scheunoer Brücke i wiersz Der Franzosenschatz.

Koyne und Scheuno im Kreis Sorau nach Beschreibung, Geschichte und Sage dargestellt

Oberlausitzische Bibliothek der Wissenschaften / Sachsen.digital · 1877

A. König; fundamentalne źródło do historii i podań.

Verhandlungen des Botanischen Vereins Brandenburg, Bd. 53

Wikimedia Commons / IA · 1911

Opis terenowy: Scheuno, droga za Waldschlösschen.

Meyers Gazetteer - Scheuno

Meyers Gazetteer · 1912/13

Gazetteer i mapa kontekstowa.

7. Mapy: jak odzyskać dawny układ wsi

Rekonstrukcja przestrzenna wymaga nałożenia na siebie kilku generacji map. Najważniejszy zestaw katastralny w AP Zielona Góra obejmuje jednostki 1043-1047 - od Grundwertkarte z lat 1920-1930 po mapy pomiarowe i odrys z 1945 r. Starszy punkt odniesienia stanowi arkusz Urmeßtischblatt Pforten z 1845 r.; dodatkowo arkusz 370 „Sorau” Karte des Deutschen Reiches pozwala śledzić układ regionalny.

8. Ludność: 495 → 808, ale bez prostego wniosku

Urzędowy Amtliches Gemeindeverzeichnis oparty na spisie z 1933 r. podaje dla Scheuno 495 mieszkańców. W zestawieniu wtórnym opartym na danych spisu 1939 pojawia się 808 mieszkańców. Oznaczałoby to wzrost o 313 osób, czyli ok. 63,2%.

Wzrost zbiega się z okresem wielkich inwestycji w sąsiedztwie, ale zbieżność chronologiczna nie dowodzi przyczyny. Do wyjaśnienia potrzebne są listy mieszkańców, migracje i książki adresowe.

Korekta administracyjna: 1 kwietnia 1940 r. źródła graniczne mówią o włączeniu Scheuno do Forst „teilweise” - częściowo. Nie należy bez mapy granicznej pisać, że cała wieś została wtedy włączona.

9. Ziemia starsza niż wieś: znalezisko archeologiczne

Klaus Raddatz opublikował w 1951 r. artykuł „Ein skythischer Fund aus Scheuno, Kr. Sorau”. Wśród materiałów znalazła się niewielka zoomorficzna rzeźba z poroża - głowa barana - znaleziona w urnie kultury Billendorf. Autor nie dysponował precyzyjnym miejscem odkrycia i łączył prace ziemne jedynie ostrożnie z przedsięwzięciem wojskowym lub przemysłowym.

Publikacja Museumsverband Brandenburg o losach zbiorów dawnego Heimatmuseum Forst niezależnie odnotowuje „Widderköpfchen ... gefunden in Scheuno”. Nie podajemy dokładniejszego miejsca wykopu, dopóki nie potwierdzi go dokumentacja terenowa.

10. Wieś Scheuno a Deutsche Sprengchemie Forst-Scheuno

Ekspertyza G.E.O.S. z 1995 r. i dokumentacja zakładu są używane tu tylko do kontekstu przestrzennego i chronologicznego. Szczegółowa historia produkcji, pracy przymusowej i obozów należy do osobnych podstron DSC Forst.

11. 1945 - granica przecina dawny mikroregion

Po zakończeniu wojny Nysa Łużycka stała się granicą państwową. Scheuno znalazło się po stronie polskiej i funkcjonuje jako Brożek, a Forst i Keune pozostały po stronie niemieckiej. Dawne codzienne powiązania przez rzekę zostały przerwane.

Rozproszenie dokumentacji nie jest przypadkowe: część akt trafiła do polskich archiwów, część pozostała w Brandenburgii i Kreisarchiv. Dlatego kompletna historia Scheuno wymaga równoległej kwerendy po obu stronach Nysy.

12. Chronologia Scheuno w skrócie

13. Co jeszcze trzeba pozyskać

Źródła i dalsza kwerenda

Najważniejsze ustalenia oparto na dokumentach archiwalnych, drukach i katalogach instytucjonalnych. Warianty OCR nie zostały przedstawione jako nazwy historyczne.

Walter Wenzel, Lëtopis 60 (2013), nr 2, s. 106-129

AP Zielona Góra, listy mieszkańców Schueno z lat 1841, 1843 i 1846

Sächsisches Staatsarchiv, 10047 Amt Dresden, nr 3541, 1765

AP Zielona Góra, Weinberg zu Scheuno, 1827, sygn. 89/183/0/3.1/6105

Kreisarchiv Spree-Neiße, zespół 91000, FoSG 283

A. König, Koyne und Scheuno im Kreis Sorau, 1877

Forster Stadtbuch 1932, DigiBib / CompGen

SLUB Dresden, Börsenblatt, 12.08.1943

Karte des Deutschen Reiches, arkusz 370 Sorau, 1893

Brandenburgisches Landeshauptarchiv, księga gruntowa Scheuno 1873-1945